

Ключевые слова: Е. Ф. Соботович, коррекционная педагогика, история логопедии, Институт дефектологии АПН Украины, УГПУ имени М. П. Драгоманова, психолингвистическая классификация нарушений речевого развития, косноязычие, алалия, психолингвистика речи.

Lyndina E. The History of Ukrainian Speech Therapy in personalities: Evgeniya Sobotovich

Article deals with the analysis of the foundation and development of the national speech therapy through the personalities which created the Ukrainian science. Particularly, about the life and about the scientific-pedagogical activity of the presenter of the Pleiade of the Ukrainian scientist – doctor of pedagogical sciences, professor, member-correspondent of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine – Evgeniya Sobotovitch. There are mentioned the main events of the scientific activity which influenced on her development as the prominent scientist and which became the significant contribution into the development of the Speech Therapy science in Ukraine. Within the article it is given the information (in the chronological order) about the positions and places of Sobotovitch's works. This gives the opportunity to analyse the whole labor experience of Evgeniya Phedirivna. It is said about the Evgeniya Phedirivna's education of the Leningrad State pedagogical Institute named after O.I.Gertsen. there are mentioned important events which made her to choose the scientific rresearch within the Speech Therapy's field. Article also deals with the main scientific problems which E.Sobotovitch had been studying during all her life: issues of the voice's recovery, symptoms and elimination of the "tongue-tie" of the preschool children, improvement of the ways of overcoming of the primary mal-development of the speech, psychological-linguistic approach to the analysis, correction and warning of the speech mal-development. There are mentioned the most significant works of the scientist for the development of the correctional pedagogics.

Key words: E. Sobotovich, correctional pedagogics, history of the speech therapy, Institute of the defectology of the Academy Sciences of Ukraine, Ukrainian State Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, psychological-linguistic classification of the speeh disorders, "tongue-tie", alalia, psycho-linguistic of the speech.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 25.02.2018 р.

Рецензент: д. пед. наук, проф. С. Ю. Конопляста

УДК 373-056.21.3:159.923

Миронова С.П., Валько Т.І.

**ТРЕНІНГ «Я В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ»
ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ**

Одним із дієвих засобів подолання суспільних стереотипів та формування позитивної соціальної перцепції у всіх суб'єктів інклюзії є соціально-психологічний тренінг. У статті описуються результати апробації такого тренінгу в старших класах. Підлітки, завдяки спеціально змодельованим ситуаціям, не просто імітували певне порушення, а відчували на собі усі соціально-психологічні труднощі та неправильні форми поведінки, які в суспільстві застосовують в процесі взаємодії з людьми з особливими освітніми потребами. Одержані результати засвідчили розвиток у старшокласників соціально-перцептивної чутливості; зміни в соціальному уявленні про однолітків з особливими освітніми потребами; усвідомлення своєї позиції у спілкуванні з такими учнями; розвиток вміння й потреби у пізнанні інших людей, гуманному ставленні до них. Дослідженням доведено, що соціально-психологічний тренінг «Я в системі суспільних стереотипів» є ефективним методом формування позитивного середовища в інклюзивному закладі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, соціальне середовище, тренінг, суспільні стереотипи.

Однією з надвагомих умов інклюзивної освіти є створення соціального середовища, позитивно налаштованого до дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП). Реалізація цієї умови ускладнюється негативними суспільними стереотипами, які домінують не лише в громаді в цілому, а й у шкільному середовищі, зокрема. Попри те, що останнім часом упередженість суспільства все ж потроху зменшується завдяки активному запровадженню інклюзії на різних рівнях, проблема негативних стереотипів залишається виразною. Особливо гостро вона постає в підлітковому віці, адже в цьому періоді змінюються стосунки між однокласниками, є явища булінгу. Тому доволі актуальним завданням є формування в учнів інклюзивних класів позитивної соціальної перцепції щодо дітей з ООП.

Аналіз теоретичних джерел свідчить, що проблема формування соціально-психологічного середовища інклюзивного закладу є багатоаспектною, адже має спрямовуватись на різних учасників: педагогів (М.Буйняк, І.Демчук, І.Кузава, І.Луценко, С.Миронова, О.Смотровна, та ін.), батьків (В.Бондар, Н.Коваль, С.Миронова, М.Селігман, Д.Шульженко та ін.), учнів (Л.Гречко, Е.Данієлс, О.Лемех, М.Матвеева, О.Светлакова, І.Смірнова та ін.). Одним із ефективних засобів подолання суспільних стереотипів та формування позитивної соціальної перцепції у всіх суб'єктів інклюзії є соціально-

психологічний тренінг (Л.Гречко, О.Лемех, О.Светлакова та ін.). Цей вид тренінгу спрямований на розвиток особистості, формування комунікативних вмінь та навичок, засвоєння міжособистісної взаємодії. В.Федорчук та ін. зауважують, що соціально-психологічний тренінг можна інтерпретувати як засіб розвитку компетентності у спілкуванні. Тому ми й припустили, що використання такого методу позитивно вплине на взаємодію учнів в колективі інклюзивного класу.

Метою дослідження стала розробка і апробація соціально-психологічного тренінгу «Я в системі суспільних стереотипів», спрямованого на формування позитивного соціального середовища в інклюзивному закладі. Відповідно до мети реалізовували такі завдання: розвиток соціально-перцептивної чутливості, соціального уявлення про однолітків з ООП, здатність до емпатії, співпереживання; усвідомлення своєї позиції у спілкуванні з учнями з ООП, розуміння і аналіз своєї установки під час сприймання таких дітей; розвиток вміння й потреби у пізнанні інших людей, гуманному ставленні до них.

Соціально-психологічний тренінг було обрано з таких причин:

1. Тренінг є нестандартною формою взаємодії, що містить достатню варіацію соціально-психологічних вправ, спрямованих відтворення реальних життєвих ситуацій.

2. Не передбачається «правильних» і «неправильних» відповідей, є недопустимою критика позиції інших учасників. Атмосфера тренінгу дозволяє учасникам почувати себе вільно, відкрито, через що їх зацікавленість зростає.

3. Добір спеціального змісту тренінгу дозволяє акцентувати увагу учнів саме на психологічних та емоційних аспектах взаємодії з особами з ООП.

У дослідженні спирались на принцип активної позиції учасників тренінгу, тобто реальне включення в інтенсивну групову взаємодію кожного члена групи. Зміст тренінгу «Я в системі суспільних стереотипів», спрямованого на зміну установок щодо дітей з ООП, був пов'язаний з віртуальним зануренням у внутрішній світ особи з ООП. Тобто основним завданням тренінгу було спонукання його учасників до розуміння однолітка з ООП «з середини», формування спроби збагнути його проблеми, почуття, сприймання світу. Для визначення результативності тренінгу перед початком та одразу після його закінчення здійснювалось анкетування учасників.

Дослідження проводилось на базі 8-ми загальноосвітніх шкіл м.Кам'янця-Подільського: ЗОШ №1, №2, №3, №6, №7, №11, №12, №16, Кам'янець-Подільського центру дитячої та юнацької творчості. У дослідженні брали участь 142 учні 9-тих - 11-тих класів, віком від 14 до 17 років. В ролі тренерів виступали студенти та магістранти спеціальності 016 Спеціальна освіта Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Для проведення тренінгу обирались велике приміщення, простір якого поділявся на 4 зони: зона працевлаштування; магазин; зона дозвілля (кінотеатр, картинна галерея); зона побачення (ресторан). Ці зони відображали основні сфери людської життєдіяльності: робота, дозвілля, сім'я, соціально-побутова сфера. Кожна із зон була обладнана необхідним приладдям, яке максимально наближувало учасників до реальності. В кожній зоні був тренер, який виконував роль продавця, екскурсовода, роботодавця, особи, що прийшла на побачення. Окрім цього кожна зону супроводжував викладач вишу.

Оптимальна кількість учасників – 12. Тривалість тренінгу – 30 хв. Перед початком тренер пропонував учасникам сісти в коло і повідомляв їм правила. Членам тренінгової групи пояснювали, що вони виконуватимуть роль особи з ООП, особливості якої оберуть шляхом жеребкування: порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелекту. Кожному порушенню відповідав бейджик певного кольору для учасника та спеціальне обладнання для імітації цього порушення: симулятивні окуляри; беруші; рукавички із зшитими пальчиками, мотузки для зв'язування ніг, рук. Для імітування інтелектуальних порушень додаткового обладнання не було. Тренер зауважував, що на відміну від усіх інших особливостей, порушення інтелекту досить часто візуально є не помітним, проте це не означає, що такі люди не відчують дискомфорту в процесі взаємодії з соціумом.

Правила тренінгу: не можна виходити із приміщення поки триває гра; не можна знімати імітуюче обладнання в процесі виконання завдань, а лише після того, як їх виконали; в разі відчуття сильних емоцій (гнів, страх, тривога тощо), неможливості продовжувати гру слід підняти руку для отримання допомоги тренера. Старшокласникам повідомляли, що тренінг є імітацією суспільства в тому вигляді, в

якому воно сьогодні існує для людей з ООП.

Допустимим є варіант коли гравців є більш, ніж 12. В такому разі решті видавались білі бейджики, які передбачали роль спостерігачів під час гри. Завдання спостерігачів було описати свої відчуття про те, як процес гри виглядав ззовні, та надавати допомогу гравцям, які її попросять.

Після цього учні одержували інструкцію із завданнями, які потрібно було виконати в кожній зоні. Зокрема: учасникам, які імітували порушення зору пропонували: придбати у магазині куртку синього кольору з довжиною рукава 54 сантиметри; сходити на побачення з незнайомою людиною, намагаючись дізнатись про її зовнішність; насолодитись репродукцією відомої картини; заповнити анкету для працевлаштування. Завдання для гравців, які імітували порушення слуху: придбати в магазині навушники, перевірити їх справність; сходити на побачення з незнайомою людиною, намагаючись якомога більше про неї дізнатись; відвідати картинну галерею та прослухати історію створення відомого шедевуру; відповісти на запитання роботодавця. Для гравців, які імітували порушення опорно-рухового апарату: приміряти та придбати в магазині шарф; сходити на побачення з людиною, яка не знає про вашу проблему; заповнити анкету для працевлаштування. Для гравців, що імітували порушення інтелекту: купити в магазині книгу про фрустраційні процеси в психотерапії; сходити на побачення та висловити свою думку щодо місця архетипів в структурі особистості людини; висловити свою думку щодо сюрреалізму в мистецтві та переглянути відповідну картину; пройти співбесіду з працевлаштування іноземною мовою.

Завдання тренінгу були складного і доволі провокаційного характеру, що надавало можливість учневі за короткий час відчути різні види труднощів осіб з ООП у повсякденному житті. Тому учнів просили не лише виконати завдання, але й відслідкувати свій емоційний стан, особисті відчуття.

Завданням тренерів, що виступали в ролі продавця, екскурсовода, роботодавця, особи на побаченні було провокувати учнів, ставити їх в незручне положення. Наприклад, коли учасник, що імітував порушення зору, просив допомогти обрати куртку відповідного кольору, продавець в агресивній манері рекомендував йому робити це самостійно.

Сигналом початку і закінчення тренінгу був звук свистка.

Після закінчення, учасники знову сідали у коло. Відбувалось обговорення результатів за такими запитаннями:

1. Хто виконав усі 4 завдання (частину завдань, не виконав жодного)?
2. Хто із Вас вважає, що порушення, яке Ви імітували, не завадило Вам ідеально виконати завдання? Хто почував себе абсолютно комфортно?
3. Кому із Вас було складно виконати завдання? Чому?
4. Які емоції Ви відчували під час гри: гнів, розпач, напруження, тривогу?
5. Що Ви відчули в момент, коли одягли імітуюче обладнання та коли позбулися його?
6. Що було найскладнішим у тренінгу?
7. Хтось із Вас просив інших учасників про допомогу? Якої саме допомоги Ви потребували?

Якого ставлення до себе хотіли?

Після обговорення результатів учасникам показували уривки позитивних відео, де дійовими особами виступали успішні люди з ООП. Такий прийом дозволяє закріпити результати. В кінці тренінгу підсумовували, що повинно бути в оцінці людини; як ставитись до особи, яка має особливі потреби. Учнів просили відповісти на підсумовуюче питання «Яким я бачу своє місце в системі стереотипів щодо осіб з особливими освітніми потребами?»

Останнім кроком тренінгу було заповнення старшокласниками такої ж анкети, як на початку, для оцінки зміни їхніх поглядів. Порівняємо відповіді респондентів до та після тренінгу.

На запитання про те, що знають учні про осіб з ООП на початку зустрічі відповіли лише 46% старшокласників, зокрема: «Це люди, які мають фізичні проблеми», «Це люди, як не чують, не бачать тощо», «Це малозабезпечені сім'ї, люди, які хворіють і потребують допомоги від держави». 54% учнів не дали жодної відповіді. Характер та кількість відповідей свідчать як про недостатню обізнаність і суспільні стереотипи підлітків щодо цього питання, так і їхню незацікавленість в його обговоренні. Після проведення тренінгу 96% старшокласників погодились відповідати, зокрема: «Це особи, що мають різного роду порушення, наприклад: зору, слуху, опорно-рухового-апарату, інтелекту», «Це люди, які

мають порушення фізичного або розумового розвитку і тому зазнають труднощів в процесі самостійного життя в суспільстві». Цілком очевидно, що відповіді, отримані після тренінгу, відрізняються змістовно, торкаються суспільних аспектів осіб з ООП.

Наступне запитання стосувалось безпосереднього досвіду взаємодії підлітків з особами з ООП. Так, лише 32% респондентів зазначили, що мали досвід взаємодії з такими людьми. 6% старшокласників відмовились зазначити деталі цього досвіду та обмежились лише стверджувальною відповіддю. 21% пояснили, що це досвід взаємодії з близькими особами (родичі, сусіди, однокласники). Припускаємо, що відсутність систематичної моделі повноцінної взаємодії між соціумом та особами з ООП частково обумовлює необізнаність та певну незацікавленість учнів в обговоренні цієї теми.

Ми з'ясували уявлення підлітків про першочергові проблеми та труднощі в осіб з ООП. Зазначимо, що до тренінгу старшокласники акцентували увагу переважно на матеріальних аспектах, наприклад: «Складно себе забезпечити», «Труднощі працевлаштування», «Відсутність гідної допомоги від держави». Після тренінгу підлітки відповідали: «Людська байдужість», «Безпомічність», «Страхи, комплекси». Такий результат тренінгу можна тлумачити, як досить позитивний, адже підлітки звернули увагу на соціальні й психологічні проблеми таких осіб, що є досить цінним.

Останнє запитання стосувалось готовності та бажання взаємодіяти з особами з ООП. До тренінгу про таку готовність заявили 67% старшокласників; 10% відповіли, що «Не готові», 22% підлітків не надали відповідь. Після тренінгу 88% підлітків висловили готовність до взаємодії з особами з ООП.

Крім результатів анкетування доволі суттєвими були результати, отримані в процесі спостереження за поведінкою та емоційними реакціями старшокласників. Так, на етапі роз'яснення правил підлітки в силу вікових особливостей та відсутності реального практичного досвіду взаємодії з особами з ООП дозволяли собі несерйозність, певний скепсис у поведінці. Проте після тренінгу та перегляду відео мотивуючого характеру про життя й побут таких осіб, їхня поведінка кардинально змінилась. На протипагу несерйозності з'явився певний рівень обізнаності, особистої свідомості, сльози на очах у окремих підлітків. Слід зазначити, що в процесі обговорення правил тренінгу, були підлітки, які говорили про так звану споживацьку позицію осіб з ООП. Проте після тренінгу учасники по-іншому оцінювали поведінку учнів з ООП, чому, безумовно, сприяв досвід, отриманий під час виконання певної ролі. Вагомими були й емоції підлітків. Так, один із старшокласників, який імітував особу з інтелектуальним порушенням, розплакався від образи, сказав, що навіть уявити не міг, що відчувають діти, яких повсякчас принижують.

Отже, одержані результати свідчать про те, що спеціально підготовлений тренінг дозволяє навіть за короткий проміжок часу змінити уявлення про осіб з ООП, похитнути або й зруйнувати окремі негативні стереотипи про них. Головним досягненням вважаємо те, що більшість учасників дійшли висновку про те, що особи з ООП мають не лише психофізичні особливості, а й щоденно стикаються з труднощами соціального і психологічного характеру. Старшокласники зрозуміли, що можуть вийти з системи негативних суспільних стереотипів, бути активними у позитивній взаємодії з однолітками з ООП.

Відмінність пропонованого тренінгу від подібних, описаних у літературі, полягала в тому, що учасники, завдяки спеціально змодельованим ситуаціям, не просто імітували певне порушення, а відчували на собі усі соціально-психологічні труднощі та неправильні форми поведінки, які в суспільстві застосовують в процесі взаємодії з людьми з ООП. Зауважимо, що такий тренінг може проводити спеціальний психолог, а помічниками виступатимуть класний керівник, асистент вчителя інклюзивного класу, соціальний та корекційний педагоги. Тренінг такого типу можна використовувати і для профілактики булінгу, що має місце в підліткових колективах. Наголосимо, що зміст тренінгу, його завдання мають бути ретельно продумані, підготовлені. Тренер та його помічники мають уважно відслідковувати емоції учасників, щоб вчасно прийти на допомогу, не допустити негативного впливу на психіку учнів.

Отже, соціально-психологічний тренінг «Я в системі суспільних стереотипів» є ефективним методом формування позитивної соціальної перцепції осіб з ООП та створення позитивного середовища в інклюзивному закладі. Перспективним напрямком дослідження проблеми вбачаємо розробку та апробацію таких тренінгів для педагогів, батьків, студентів.

Використана література

1. Гречко Л.І. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання / Л.Гречко, М.Матвєєва, С.Миронова // Дефектологія. – 2009. - № 3. – С. 15 – 17.
2. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.П.Миронової]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 236 с.
3. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.

References

1. Hrechko L. Psyhokorekciyna robota v umovax intehrovanoho navchannya / L.Hrechko, M.Matvyejeva, S.Myronova // Defektolohiya. – 2009. - № 3. – С. 15 – 17.
2. Inklyuzyvne navchannya: orhanizacijne, zmistove ta metodychne zabezpechennya: navchal"no-metodychnyj posibnyk / [kol. avtoriv; za zah. red. S.P.Myronovoyi]. – Kam'yanec"-Podil"s"kyj: Kam'yanec"-Podil"s"kyj nacional"nyj universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2015. – 236 s.
3. Myronova S.P. Pedahohika inklyuzyvnoyi osvity: navchal"no-metodychnyj posibnyk / S.P.Myronova. - Kam'yanec"-Podil"s"kyj: Kam'yanec"-Podil"s"kyj nacional"nyj universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2016. – 164 s.

Миронова С.П., Валько Т.И. Тренинг «Я в системе общественных стереотипов» как метод формирования положительной социальной среды в инклюзивном классе

В статье представлены результаты апробации тренинга «Я в системе общественных стереотипов», направленного на преодоление неправильных представлений о детях с особыми образовательными потребностями и формирование положительной социальной перцепции таких людей. От решения этих задач зависит формирование адекватного взаимодействия учащихся в инклюзивном классе. Содержание данного тренинга отличается тем, что подростки не просто имитировали конкретное нарушение, чтобы почувствовать ограничения жизнедеятельности, а и выполняли специальные задания, позволяющие понять неправильные формы поведения общества по отношению к людям с инвалидностью. Доказано, что специально смоделированный социально-психологический тренинг может использоваться с целью формирования положительной среды в инклюзивном коллективе, для профилактики буллинга у подростков. Тренинг повлиял не только на социальные представления старшеклассников об одноклассниках с особенностями развития, а и на осознание своей позиции в общении с ними.

Ключевые слова: инклюзивное образование; дети с особыми образовательными потребностями; социальная среда; тренинг; общественные стереотипы.

Myronova S., Valko T. Training "I am in the system of social stereotypes" how the method of formation of positive social environment in the inclusive class

One of the important conditions for inclusive education is the creation of a social environment that is positively geared towards children with special educational needs. Realization of this condition is complicated by negative social stereotypes, which is also in schools as well. This problem is especially relevant for teens. A method to overcome this problem is offered by the authors. Socio-psychological training performed tasks: development of socially perceptual sensitivity of students, social representation of peers with psychophysical disorders;

the formation of their ability to empathy; awareness of their position in communicating with disciples with special needs; the development of skills and needs in the knowledge of other people, a humane attitude towards them. Specially trained tasks have allowed teenagers to feel the wrong forms of interaction between people and people with special needs. Students were able to understand the physical and socio-psychological difficulties of peers. Formation of positive social perception of persons with special needs, overcoming of negative perceptions about them is an effective result of the research. The contents of the training, the rules of its training are described in the article.

Key words: inclusive education; children with special educational needs; social environment; training; public stereotypes.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 19.02.2018 р.

УДК 376.3+37.037+616.7-028.6

Мога Н.Д.

ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К КЛАССИФИЦИРОВАНИЮ СПАСТИЧЕСКИХ ДВИГАТЕЛЬНЫХ НАРУШЕНИЙ У ДЕТЕЙ

У статті як вихідне розглянуто та здійснено аналіз поняття «рухові порушення». Проаналізовано також запропоновані різними фахівцями основні класифікації рухових порушень у дітей з точки зору педагогіки, медицини, фізіології та неврології за складовими їх компонентів (рівня реалізації порушень, ступеня допомоги, якої потребує дитина, ступеня відставання від стовідсоткового результату здорових однолітків), за специфічними особливостями м'язового тону, рівнем локалізації ураження ЦНС (черепно-мозкової або спинальної, кортикальної, стовбурової або спинальної), специфічними особливостями спастичних проявів залежно від місця локалізації осередку ураження; за ступенем вираженості рухових порушень і проявів спастики м'язів; за топографією обширності спастичних парезів, обсягом осередку та його соматоскопічними властивостями,